

Geopolítiques locals i reestructuració econòmica i social en els processos de transformació de les estructures territorials: Les xarxes urbanes

Alexandre COSCUELA i TARROJA

*Becari del Programa General de Formació de Personal Investigador (DGICYT)
Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona*

Limitacions a la interpretació de la dinàmica de les xarxes urbanes

D'ençà de la formulació de la teoria del lloc central per CHRISTALLER (1933), l'estudi de les xarxes urbanes s'ha enfocat, habitualment, amb perspectiva estàtica en el temps i isomòrfica en l'espai, i des d'una concepció de la geografia com a ciència espacial, fonamentada en l'economia neopositiva d'autoregulació del mercat. Tanmateix, cal tenir present que Christaller contemplava l'estat estacionari i l'homogeneïtat territorial com una abstracció del model i reconeixia una realitat de canvi continu i diferenciació territorial (RIERA 1984). Christaller discuteix els elements dinàmics i distorsionadors de la xarxa sense incorporar-los a la teoria que s'abstreu del context temps-espai (RIERA 1984). Per bé que el model es basa en les relacions de consum, els elements dinàmics de la xarxa són, de fet, processos econòmics referits en darrer terme a la contínua transformació del procés de producció i del desenvolupament desigual, incloent canvis, com ara, en la distribució i renda de la població, associats a la localització industrial; en l'oferta i la demanda de béns derivats de variacions en les relacions socials de producció (salari, costos de producció, taxes de benefici); en la tecnologia de transports i comunicacions; en la concepció cultural i explotació dels recursos naturals i paisatgístics; o en els efectes d'estructures territorials històriques heretades (CHRISTALLER 1933, RIERA 1984).

Els estudis de les xarxes urbanes que segueixen el mestratge de Christaller tenen un innegable valor descriptiu de l'organització territorial de relacions socials originades en el consum de béns i serveis; però l'abstracció del context espai-temps i la indiferència per

les causes que rauen en l'origen de les transformacions temporals i diferenciacions territorials oculten, rera unes suposades restriccions espacials a l'economia de mercat, la transcendència dels processos socials, econòmics i polítics en el procés de conformació de les estructures territorials. Això no només empobreix el seu poder explicatiu de la diversitat territorial i la dinàmica històrica de l'organització de les xarxes urbanes, sinó que ignora la incidència de la pròpia organització territorial (més enllà de la geometria) sobre els processos i relacions socials i econòmiques.

Noves interpretacions de les transformacions de l'organització territorial

Tot i això, la tradició d'economia política en geografia només ocasionalment ha adreçat de forma directa l'organització de les xarxes urbanes, malgrat que d'ençà dels seus orígens hagi desenvolupat una especial preocupació per les connexions entre les relacions socials de producció i les estructures territorials. Aquesta preocupació, en un primer moment, prenia també un caire un tant estàtic, rígid i unidireccional, car les estructures territorials apareixien, pràcticament, com un producte capitalista (HARVEY 1975, GAROFOLI 1978, CALABI & INDOVINA 1973, VIEILLE 1974, WALKER & STORPER 1981).

Tanmateix al món anglosaxó als darrers anys, i per contra de l'estructuralisme dominant en l'etapa precedent, la geografia econòmica regional amb perspectiva d'economia política ha tendit a una renovació, adaptació flexible o relativització del seu enfocament teòric, tot incorporant (en molts diferents mesures) els conceptes de diversitat i pluralisme; de tensió entre acció individual, institucions polítiques i estructures socio-econòmiques; i d'interacció mútua entre allò global i allò local, (PEET & THRIFT 1989, GREGORY & URRY 1985, SOJA 1989). Així mateix es tendeix també al reconeixement de la importància explicativa de l'organització espacial de les relacions socials i el desenvolupament desigual en teoria social: ja no només enteses com un producte social, sinó remarçant el fet que les pròpies relacions socials es constitueixen espacialment (GREGORY 1978) i que, per tant, la comprensió de l'organització territorial és bàsica per a la comprensió de la societat (MASSEY 1984, WOLCH & DEAR 1989, SCOTT & STORPER 1986, HARVEY 1985).

Ambdues tendències convergeixen en la reformulació d'una geografia històrica regional que reconceptualitzi la simultaneïtat del temps i l'espai en l'estructuració dels processos socials (DEAR 1988), tot recuperant el valor explicatiu dels contextos específics locals per tal d'explicar realitats concretes i no només abstractes (SOJA 1989). Això comporta el desenvolupament d'estudis empírics, teòricament informats per un eclecticisme creatiu, que interrelacionin la singularitat dels processos socials i econòmics locals amb la globalitat dels generals, posició ja expressada en part en els estudis de localitats i la nova geografia regional (COOKE 1989, DUNCAN 1989, GILBERT 1988, PUDUP 1988, THRIFT 1990, MASSEY 1990). Aquesta actitud en l'estudi geogràfic ofereix una nova perspectiva a l'anàlisi de les transformacions de les estructures territorials en bona mesura perquè comporta la voluntat de ruptura de dicotomies assumides com fonamentals: com ara entre geografia regional i urbana i entre econòmica i social, o també entre materialisme i fenomenologia, entre estructura i agència, entre global i local, etc.

Els espais i recerques de la innovació tecnològica i la desindustrialització

En tot cas, cal partir del fet que la natura revolucionària i les contradiccions internes del Mode de Producció Capitalista troben expressió en la contínua transformació dels paisatges geogràfics (físics i socials) (HARVEY 1985). D'ençà de la crisi política i econòmica dels 70, els països capitalistes avançats pateixen profundes transformacions en les tècniques de producció centrades en l'acceleració de la circulació del capital i la reorganització de les relacions espacials, que resulta en una nova geografia del desenvolupament desigual. Amb la nova reducció de les barreres espacials per les millores tecnològiques en transports i telecomunicacions, petites diferències entre els llocs pel que fa a l'oferta de treball, la infraestructura, la receptivitat política, etc., han esdevingut més importants que mai en l'assignació de noves inversions (HARVEY 1989, 1990, MASSEY 1984): d'una banda, per la pròpia pèrdua de control local i/o públic del capital i, de l'altra, perquè el capital, creixentment internacional, està en una millor posició per tal d'explotar aquestes especificitats i diferències locals. (MASSEY 1984, HARVEY 1989).

Distintes experiències del mateix principi general de reassignació d'inversions o funcions en el sistema d'interdependències a través de l'explotació de les especificitats socials dels llocs i el desenvolupament desigual, han donat lloc a distints enfocaments a la geografia de les transformacions de l'organització territorial, tot i partir d'un mateix principi de deconstrucció dels distints enfocaments al desenvolupament regional per a la seva posterior recombinació flexible i contextual. Així, en la recerca geogràfica al Regne Unit, l'experiència de la desindustrialització i desconcentració és clau per a comprendre la transcendència atorgada a l'organització territorial precedent i especialment a l'especificitat de les divisions espacials del treball sobre la forma que pren la reestructuració (MASSEY 1984, MARTIN & ROWTHORN 1986, MASSEY & ALLEN 1988, MASSEY 1990); per contra, l'experiència de creixement continu, alta tecnologia i localitzacions canviant a Sud-Oest NordAmericà resulta en una major insistència en aspectes d'innovació tecnològica i de transformació de l'organització dels processos productius (SCOTT & STORPER 1986, STORPER & SCOTT 1989, STORPER & WALKER 1989).

Al Regne Unit, la reestructuració econòmica dels setanta mitjançada per les polítiques industrial i regional del govern laborista, resultà en un doble procés de desconcentració i reconcentració sectorialment i regional selectiva. Amb la competència internacional creixent, derivada de l'explotació de bancs de mà d'obra barata, l'estructura de la divisió espacial del treball britànica obsolesceix pel seu alt cost relatiu. A les antigues regions industrials perifèriques es produeix una desindustrialització als sectors bàsics alhora que, en la mesura que la innovació tecnològica permet fragmentar el procés productiu, es produeix una reindustrialització per la descentralització d'ocupacions poc qualificades de la indústria lleugera, especialment plantes d'acoblament, a la recerca de treball barat. Aquest procés de localització, que suposa la pèrdua massiva de treball ben remunerat (per a homes) i la seva substitució per treball poc remunerat i en condicions precàries (per a dones), està doncs socialment constituït (MASSEY 1984): aquesta reorganització espacial, doncs, no s'ha d'entendre només com un reflex sinó com un element integrant de canvis socials més amplis. Simultàniament, però, es produeix en una desconcentració difosa de l'activitat terciària i de sectors punta des de Londres al sud-est, que pot interpretar-se com una nova fase de metropolització (MASSEY & ALLEN 1988).

Aquesta darrera és una experiència més pròxima al cas del Sunbelt americà. La recerca en aquest context remarca els aspectes tecnològics i organitzatius del procés productiu més que no les divisions del treball: als primers 70 el mode fordista de producció estava amenaçat per la saturació del mercat i la competència internacional, resultant una reestructuració industrial que portà a la descentralització i l'atur. Això comporta una profunda transformació en el procés productiu: noves estructures de producció flexible intensifiquen la crisi, en imposar nova competència, i suposen l'aparició d'un nou model els d'industrialització, urbanització i desenvolupament regional (HARVEY 1989, STORPER & SCOTT 1989, STORPER & WALKER 1989). En aquest nou model, els sectors centrals deixen de ser els béns de consum durables per a passar a sectors de producció flexible i especialitzada com ara alta tecnologia, oficis especialitzats intensius en *disseny*, i serveis productius i financers. De la mateixa manera, la producció massiva fordista deixa lloc a sistemes de producció flexibles caracteritzats per la capacitat de canviar la configuració del procés productiu, del producte i del seu volum, a curt termini tot mantenint el nivell d'eficiència, sigui emprant tecnologia programable o treball *artesà* i, sempre, amb la flexibilització del mercat de treball i la sofisticació de la integració vertical i horitzontal entre empreses. Aquest model comporta una nova geografia del creixement, que tendeix a localitzar-se a comunitats allunyades dels antics centres de producció massiva i on recreen processos d'aglomeració que donen lloc a nous centres industrials, funcionalment especialitzats (STORPER & SCOTT 1989).

Reestructuració econòmica i nous processos de reorganització territorial

Per les seves característiques, aquests nous processos de concentració poden partir tant de centres tradicionals com d'espais perifèrics. La recuperació de centres sol ser en base, bé a la reestructuració tecnològica, organitzativa, i de relacions laborals d'indústries tradicionals, resultant-ne una relocalització a la perifèria suburbana o metropolitana de centres consolidats; bé a un procés sectorialment selectiu de creixement i divisió del treball en serveis productius, de gestió, control i negocis, que resulta tant en la concentració de seus centrals i serveis al centre de negocis, com en la descentralització de *back-offices* a suburbis residencials (STORPER & SCOTT 1989).

D'altra banda s'observa també l'aparició dels nous complexos industrials en àrees sense activitat industrial prèvia, com en el cas dels nous complexos de producció flexible post-fordista. Els sectors de producció flexible tendeixen a localitzar-se a comunitats allunyades dels antics centres de producció massiva per tal d'evitar les seves condicions socials (rigidesa de les relacions laborals) i allí recreen processos d'aglomeració que donen lloc a nous centres industrials, funcionalment especialitzats. La seva tendència a l'aglomeració està reforçada per l'externalització de les transaccions en el procés productiu, la proliferació de lligams amb alt cost unitari, i la flexibilitat del mercat laboral (STORPER & SCOTT 1989, STORPER & WALKER 1989). Així ressorgeix el concepte de districte industrial (BECCATINI 1987), tot i que no es tracta ara d'aglomeracions autocontingudes sinó que estan situades en divisions del treball regionals i internacionals.

En una primera fase, aquests sectors estan lliures de les economies externes i poden localitzar-se en diversos entorns, com nous suburbis metropolitans, comunitats no industrialitzades, comunitats artesanes o localitzacions noves (només els serveis graviten als CBDs preexistents). Això té dues conseqüències: els centres preexistents de producció flexible

(CBDs i comunitats artesanals) es revitalitzen; i els marges de la industrialització s'estenen a les perifèries metropolitanes. En tots aquests escenaris la distància social i/o geogràfica als antics focus de producció massiva és molt gran. Però a mesura que les noves aglomeracions generen economies d'escala es confirmen com a centres i limiten les opcions de localització. El resultat són aglomeracions funcionalment polaritzades entorn a densos fluxos d'informació i transacció productiva, al voltant dels quals es formen mercats de treball locals, altament flexibles, i comunitats residencials socialment polaritzades i diferenciades a través del mercat de l'habitatge, amb la consegüent disgregació de l'aglomeració en un mosaic de comunitats distintives (STORPER & SCOTT 1989).

Però els centres presenten una contratendència a la descentralització i difusió, especialment en aquells processos productius que poden fragmentar-se organitzativament i geogràfica per tal de cercar localitzacions òptimes per a cada part del procés, com en el cas de les plantes d'acoblament resultant una industrialització passiva de la perifèria (MARTIN & ROTHORN 1986). Aquesta dispersió productiva a la perifèria està reforçada per les millores en les tecnologies de transports i comunicacions i en casos extrems pot comportar l'abandonament de centres històrics o a la desindustrialització. En tot cas, les plantes productives tenen pocs efectes multiplicatius i només ocasionalment estimulen el desenvolupament local (MASSEY 1984). Ara bé, si la descentralització s'acompanya d'increment en la demanda de transports i comunicacions poden aparèixer economies d'escala atractives per a la localització i donar lloc a nous centres al rera país (SCOTT & STORPER 1986). Aquests processos de descentralització poden donar-se tant a les perifèries metropolitanes, com a ciutats petites i mitjanes o àrees rurals.

En definitiva, les dues grans tendències a la concentració i a la desconcentració no deixen de ser dues cares d'un mateix procés: capital i treball es concentren allí on es disposa d'economies d'escala a través d'economies externes, però amb la concentració comencen les deseconomies d'aglomeració i la tendència a la descentralització (SCOTT & STORPER 1986).

Mobilitat del capital, geopolítiques locals i reorganització territorial

En aquests distints processos de desconcentració i nova concentració, més enllà dels aspectes del procés productiu, com ara les respectives capacitats de fragmentar espacialment el procés productiu o d'evitar la dependència d'economies d'aglomeració, coincideix un element clau: la pèrdua de control local i la internacionalització del capital faciliten la seva mobilitat i aquesta permet defugir la rigidesa de les relacions laborals als centres de producció massiva. Les condicions tecnològiques i el procés productiu oportuns, permeten al capital explotar l'especificitat dels llocs a escala internacional (HARVEY 1989b): amb una àmplia opció d'eleccions locacionals i sense dependència de cap lloc concret, diferències de matís en l'oferta de treball, infraestructures o receptivitat política de llocs llunyans esdevenen determinants en la localització productiva ja que el capital està en millors condicions per explotar-les (HARVEY 1990).

El capital internacional pot fer competir entre si a llocs allunyats per tal d'obtenir inversions, la qual cosa dóna lloc a conflictes regionals tant per la localització de plantes descentralitzades com per l'establiment de sectors punta que puguin generar noves aglomera-

cions de producció flexible (SCOTT & STORPER 1986). La globalització del capitalisme genera així una fragmentació geopolítica local (HARVEY 1989b, 1990), que coincideix amb una reacció contradictòria a la internacionalització de l'economia: com més globals són les interrelacions i més es desintegren les barreres, més valor pren la identificació de la gent amb el lloc, el barri o la nació. La disminució de les barreres espacials en tots els aspectes de la societat i cultura contemporànies semblen provocar en bona mesura un ressorgiment dels sentiments nacionalista i localista (HARVEY 1990), en una societat on tots els llocs i temps possibles semblen coincidir en un mateix punt a través dels mitjans de comunicació de masses (televisió) i d'una cultura postmoderna (HARVEY 1989).

En aquest doble context, es genera una forta competència geopolítica entre llocs per tal d'atraure inversions, basada en les seves especificitats socials, polítiques i econòmiques. D'aquí sorgeix una nova preocupació política dels governs locals per explorar noves formes de promoure el desenvolupament i l'ocupació local (STORPER & WALKER 1989), fet que s'expressa sovint en campanyes de creació i difusió pública d'una imatge de les característiques específiques (reals i fictícies) de la ciutat o regió (el clima de negocis), inserides en el procés de competència interurbana. Això atorga una nova força a la singularitat i l'acció política i social dels propis llocs en la conformació dels processos socials i econòmics globals i, per tant, en la reorganització territorial (HARVEY 1989, 1990).

Aquestes campanyes solen basar-se en intervencions públiques que creïn una imatge positiva i de qualitat del lloc. Aquestes poden prendre distintes formes: per exemple, la venda de la imatge d'una ciutat a través d'espectacles urbans és una forma d'atraure capital en un període d'intensa competència interurbana i empresarisme urbà. Això s'expressa en l'organització d'espectacles de masses efímers (Jocs Olímpics, Exposicions Universals, Garden Festival, Capitals Culturals, grans concerts, etc), la creació de museus o la difusió del patrimoni històric (tot plegat la ciutat com a espectacle passiu); igualment, la renovació i gentrificació dels centres urbans i els fronts portuaris com a àrees comercials, recreatives i residencials. Ambdues són exemples de la competència entre les grans ciutats com a centres financers, de consum, recreatius i turístics, després de la deslocalització industrial (HARVEY 1989b).

En un altre ordre, l'acord entre administració i sectors privats en la promoció pública d'infraestructures de transport (autopistes, aeroports), parcs industrials i tecnològics, juntament amb els avantatges fiscals a la localització industrial, la flexibilització del mercat de treball, la requalificació dels treballadors o la promoció de la innovació tecnològica exemplificarien un altre tipus de competència per la desconcentració industrial i/o determinades noves aglomeracions de producció flexible. De la mateixa manera es produeix una forta competència per a l'atracció d'organismes de l'administració sigui entès com capitalitat política o com capitalitat d'organismes públics sectorials (especialment internacionals), així com centres d'ensenyament superior, entitats capaces, alhora, de generar una nova dinàmica econòmica i de contribuir a una imatge de prestigi de la ciutat.

Malgrat que la reconstrucció de la seva imatge resitui d'una nova forma el nom de la ciutat al mapa a totes les escales, aquestes campanyes comporten grans riscos. Per exemple, en el marc d'una forta competència interurbana el seu cost pot ser superior als beneficis atrets, de forma que la taxa de fracàs és alta. D'altra banda suposen la substitució

d'una política d'administració local de la despesa en benestar social (serveis, infraestructures, etc) per una política empresarial de l'administració com a gestor d'una despesa en imatge i estètica adreçada al desenvolupament indirecte de la ciutat a través de la promoció i atracció d'activitats privades. Aquest empresarisme de *marketing*, primer, amaga les realitats conflictives de la ciutat sota una nova estètica externa i, segon, indueix la substitució i transformació de la base social de la ciutat (per exemple amb l'expulsió de determinats grups socials i l'atracció d'altres a través de mecanismes dels mercats d'habitatge o treball) i per tant de les relacions socials pròpies del lloc. Així, l'administració local i regional tendeix a deixar de ser el gestor de l'estat del benestar social per esdevenir una institució quasi empresarial (HARVEY 1989b). Però, tanmateix, en molts casos aquest rol actiu de l'administració pública tracta d'establir o fins i tot deriva d'àmplies aliances entre grups socials suposadament enfrontats, com ara sindicats, empresaris i administració, amb la conseqüent implicació de moltes distintes forces socials en un projecte o imatge comú (MASSEY 1984, STORPER & SCOTT 1989, DAVIS 1990, HARVEY 1989b) que reforça, quan no crea, una identitat local o regional.

En definitiva el procés de reestructuració econòmica dóna un bon marge de responsabilitat a l'especificitat del lloc i a la imatge i projecte de ciutat creats per l'acció política i social local en la determinació de la funció de cada lloc en el sistema d'interdependències socials i econòmiques. En aquest sentit, noves geopolítiques locals, i especialment la capacitat dels governs locals per crear coalicions socials i dirigir la forma i lloc de les inversions, poden tenir una forta incidència en la reorganització del territori i de les xarxes urbanes des de l'escala internacional a la local. Però cal tenir ben present que, alhora, els distints tipus d'inversió (i la seva localització), atrets per aquesta acció local resulten en transformacions diferencials de les relacions socials locals i de la seva estructuració espacial i per tant de l'experiència de la població local de la reestructuració (FINCHER 1989).

Transformacions de les jerarquies urbanes i polarització de les estructures

Al llarg de l'exposició s'han sintetitzat alguns dels grans trets de la complexa incidència, a través de la nova geopolítica local, de les interrelacions entre reestructuració econòmica i acció social local sobre la transformació i diferenciació de l'organització territorial de les relacions econòmiques i socials.

En la mesura en que els sistemes de ciutats no s'estructuren només per relacions comercials sinó també per relacions productives, i que els canvis en els processos i relacions productives transformen contínuament l'organització territorial del desenvolupament desigual mitjançats per la pròpia diversitat social i econòmica dels llocs, és palès que les xarxes urbanes jeràrquiques no poden ser estables. El procés de diferenciació de l'estructura territorial resulta, doncs, en bona part, del desenvolupament diferencial de l'estructura i procés productius, dels mercats de treball i de les economies externes (SCOTT & STORPER 1986, STORPER & WALKER 1989), mitjançades per la competència entre administracions locals i regionals. En el context de les conseqüències sobre les estructures territorials cal remarcar dos temes finals: l'estructura dinàmica dels sistemes urbans i les transformacions internes d'aquestes estructures.

En primer lloc, el procés de reestructuració econòmica i el pas a nous sistemes de producció flexible han mostrat la inestabilitat i el canvi continu en l'organització territorial del mode de producció, especialment degut als canvis en els centres i les perifèries de l'anterior estructura territorial. Així, el canvi continu en les formes de la diferenciació territorial i el desenvolupament desigual enceta una redefinició de les jerarquies urbanes a totes les escales, des de la mundial fins la local. Aquestes transformacions es poden sintetitzar entorn les noves localitzacions sectorialment selectives dels processos de desconcentració, suburbanització, perifèrització i reaglomeració de la producció, processos que en el seu conjunt poden arribar a capgirar les estructures i jerarquies establertes pel creixement de determinades perifèries i l'abandonament de centres, tot i la inèrcia que comporta l'alt cost de substitució de l'entorn construït i les infraestructures.

Tanmateix, aquestes transformacions són més profundes que el simple capgirament d'una jerarquia establerta ja que, més enllà de canvis en aquesta, comporten una certa dissolució de la pròpia idea de jerarquia urbana, especialment en la seva concepció més associada als àmbits de les relacions de consum. Això és especialment significatiu en la mesura en que aquests processos de desconcentració, suburbanització, perifèrització i reaglomeració de la producció comportin un nou salt qualitatiu en les dimensions i formes de les entitats urbanes de caire metropolità en que el propi concepte de metròpoli es dissolgui a una escala regional. Les noves formes de creixement a les perifèries metropolitanes i nous centres, conjuntament amb la desconcentració semblen tendir a transformar les estructures jeràrquiques en nous sistemes d'interdependències en xarxes d'elements funcionalment especialitzats i fortament integrats a escala regional. (DEMATTEIS 1986, 1989).

La confirmació d'aquesta tendència redefiniria la concepció de les relacions entre ciutat i territori (enteses com centre i perifèria o rerapaís), vers una nova relació de tipus de ciutat o metròpoli regional. L'extensió de les ciutats a l'escala regional, tant per desconcentració de centres tradicionals sobre les perifèries com pel sorgiment de nous centres al rerapaís assoleix l'època de les megalòpolis: els espais regionals es constitueixen de mosaics d'àrees urbanes, suburbanes i rurals, funcionalment especialitzades i curiosament dissenyades que s'escampen per amplis espais d'escala regional (THRIFT 1989). És en aquest sentit que resulta especialment important el desenvolupament d'una recerca que superi les tradicionals divisions entre geografia urbana i regional i entre social i econòmica, encara més, caldria valorar fins a quin punt determinades interpretacions de les estructures territorials no es deuen en part a aquestes divisions.

Com ja s'ha insistit anteriorment, un dels elements clau en aquests canvis de les estructures territorials i xarxes urbanes és la mesura en que la pròpia acció política i especificitat social de cadascun dels components de la xarxa (DEMATTEIS 1986), modifica la forma en que es transforma el sistema d'interdependències i en que es desenvolupen els processos generals de reestructuració econòmica en els components d'aquest sistema (MASSEY 1984). Tanmateix, aquesta intervenció política en la reorganització espacial dels llocs resulta també en la transformació de l'especificitat social i àdhuc política dels llocs i, per tant, de les relacions socials dins els elements de la xarxa.

La tendència a l'especialització funcional dels espais s'associa amb la creixent segmentació i polarització dels mercats de treball entre els sectors altament qualificat i remunerat vs no qualificat i precari a través, sobretot, del mercat de l'habitatge. Les polítiques locals

en l'atracció d'inversions sectorials, en el mercat de treball i en el mercat de l'habitatge són, doncs, elements essencials per a la transformació de la base social i de la forma en que distints grups socials experiencien la reestructuració (FINCHER 1989). Un resultat que sembla desprendre's d'aquestes complexes interrelacions és la tendència a la polarització social tant dels components elementals de la xarxa com de les pròpies relacions entre elements, especialment pel que fa a la segregació de l'aglomeració en un conjunt de comunitats locals residencials distintives relativament homogènies i socialment aïllades del seu entorn (quan no amb mercats de treball locals autocontinguts) i de relacions territorials igualment polaritzades, expressades, per exemple, en pautes de desplaçament residència-treball específiques de determinats grups socials per la seva durada, mitjà de transport o àdhuc ruta (determinades zones residencials fortament integrades amb determinades zones de treball) o per la pròpia manca de desplaçament (atur, treball a domicili, etc.).

Remarques finals

Les limitacions de la teoria del lloc central per a interpretar la dinàmica de les xarxes urbanes suggereixen una perspectiva flexible de l'economia política per copsar les interconnexions entre la reestructuració econòmica i social, el sorgiment d'una nova geopolítica local, i els processos de reorganització de les xarxes urbanes. Amb referències a la recerca en geografia del desenvolupament regional s'han identificat algunes de les característiques fonamentals de la reorganització territorial en relació als processos de reestructuració econòmica: la transformació de la geografia del desenvolupament desigual i de les jerarquies urbanes s'expressa en un doble procés de desconcentració i reconcentració, resultat de l'explotació de les especificitats socials, polítiques i econòmiques locals en l'assignació de noves inversions.

La internacionalització del capital i la supressió de barreres espacials en el procés productiu comporta la creixent competència entre administracions locals o regionals per atraure inversions que es palesa en una geopolítica local de la creació i difusió d'imatges de l'especificitat local i en la substitució de l'estat local del benestar per una administració quasi empresarial. Aquestes imatges esdevenen un element essencial en el procés de reorganització territorial i incideixen en el propi procés de reestructuració de les relacions socials i estructures econòmiques locals, i en la formació d'identitats locals. La combinació de reestructuració i geopolítica local comporta transformacions en les xarxes urbanes alterant-ne els ordres jeràrquics establerts, transformant-ne el concepte de jerarquia en un context de metròpolis regionals, i reestructurant l'espacialitat de les relacions socials dins la xarxa amb tendència a la polarització d'estructures i relacions espacials.

En definitiva, la política empresarial desenvolupada per les administracions locals les ha dut a generar competències i geopolítiques del lloc i a actuar com a gestors de la reestructuració més que com a gestors del benestar social. Aquesta actuació redefineix la posició dels llocs en un sistema d'interdependències que sembla cada cop més d'acord a interpretacions del tipus de metròpolis regionals en forma de xarxa compostades d'un mosaic d'espais fortament especialitzats i altament integrats, que no a les més convencionals de jerarquies rígides. Però, l'acció política local, més enllà de redefinir la posició del lloc en el conjunt, també transforma la pròpia especificitat social del lloc. En la mesu-

ra en què el poder local tingui més competències i estigui més fragmentat, i les comunitats locals siguin més homogènies i tancades per l'acció dels mercats de treball i l'habitatge, aquestes geopolítiques locals (des del NIMBY a l'escala regional), poden veure incrementar la seva incidència en el procés de transformació històrica de les estructures territorials.

En aquest context, cal valorar especialment les aportacions de les anàlisis que amb combinacions flexibles de distints enfocaments tracten de superar les tradicionals divisions entre geografia econòmica, social i política, com entre geografia urbana i geografia regional, per tal d'anàlitzar les transformacions històriques de les estructures territorials i les xarxes urbanes, car la realitat demostra la complexa interrelació de totes elles.

Aquesta comunicació ha presentat algunes reflexions abstractes arran de la recerca contemporània en geografia regional i urbana als països anglosaxons. En aquest sentit cal tenir ben present que els enfocaments i conceptes exposats estan fortament vinculats a la realitat dels llocs en que han sorgit (el Nord d'Anglaterra, Califòrnia, etc.) amb especificitats econòmiques, polítiques i socials singulars i que, per tant, no són fàcils d'abstreure del seu context d'origen. Tanmateix, moltes de les argumentacions sintetitzades presenten més que obvis paral·lelismes i similituds amb la realitat catalana contemporània que fan temptadora la seva aplicació al nostre context, però cal ser conscient també de les enormes diferències. En aquesta situació semblaria oportú recuperar la important (però potser avui un tant adormida?) tradició d'estudis urbans regionals crítics i creatius al nostre país.

I per tal de treure el màxim profit de l'experiència de la recerca anglosaxona sense que això signifiqui un perill de descontextualització per la inadequació d'alguns conceptes forans a la pròpia especificitat, el desenvolupament d'estudis empírics teòricament informats (amb certa tradició al nostre entorn i ara redescoberts al món anglosaxó) de la regió metropolitana que (gairebé?) avui és Catalunya, sembla una de les formes més suggerents per reformular contextualment les innovacions importades i desenvolupar conceptes més adients a la singularitat del país que, alhora que millorin el coneixement de la nostra realitat per tal de dissenyar un projecte d'acció política, de justícia social i territorial, suposin una aportació dels geògrafs catalans a l'estudi de les realitats urbanes regionals mundials.

Bibliografia

- BECATTINI, G. (Ed.) (1987): *Mercato e forze locali: il distretto industriale*, Bologna: Il Mulino.
- CALABI, D. i INDOVINA, F. (1973): «Sull'uso capitalistico del territorio», a *Archivio de studi urbani e regionali*, 4(2), pp.
- CHRISTALLER, W (1933): *Die zentral en Orte in Süddeutschland: Eine ökonomischgeographische Untersuchung über die Gesetzmässigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen*, Jena: G. Fischer. Trad. italiana, *Le località centrali della Germania Meridionale: Un'indagine economico-geografica sulla regolarità della distribuzione e dello sviluppo degli insediamenti con funzioni urbane*, Milano: Franco Angeli, 1980.
- COOKE, Philip (Ed.) (1989): *Localities: the changing face of urban Britain*, London: Unwin Hyman.
- DAVIS, M. (1990): *The city of quartz*, New York: Verso.

- DEAR, M. (1988): «The postmodern challenge: reconstructing human geography», a *Transactions of the I.B.G.*, N S 13(3), pp. 262-274.
- DEMATTEIS, G. (1986): «Urbanisation and counter-urbanization in Italy», a *Ekistiks*, 316-317, pp. 26-33.
- (1989): «From counterurbanisation to the network city», a *Joint Programme on Regional Science Studies in Southern Europe*, Napoli, (mecanoscrit multicopiat).
- DUNCAN, S. (1989): «What is a Locality?» a PEET, R. i THRIFT, N. (Eds.) *New Models in geography: the political-economy perspective*, London: Unwin Hyman, vol. II, pp. 221-254.
- ESTALELLA, H. (1984): *La propietat de la terra a les comarques gironines*, Girona: Col·legi Universitari de Girona.
- FINCHER, R. (1989): «The political economy of the local state», a PEET, R. i THRIFT, N. (Eds.) *New models in geography: the political-economy perspective*, London: Unwin Hyman, vol. II pp. 338-360.
- GAROFOLI, G. (1978): «Decentramento produttivo, mercato del lavoro e localizzazione industriale» a *Archivio de Setudie Urbani e Regionali*, 4, pp.
- GILBERT, A. (1988): «The new regional geography in English and French speaking countries», a *Progress in Human Geography*, 12(2), pp. 208-228.
- GREGORY, D. (1978): *Ideology Science and human geography*, London: Hutchinson. Trad. cast., *Ideologia, ciencia y geografía humana*, Vilasar de Mar: Oikos-Tau
- GREGORY, D. i URRY, J. (Eds.) (1985): *Social relations and spatial structures*, London: MacMillan, 1985.
- HARVEY, D. (1975): «The geography of capitalist accumulation: a reconstruction of marxian theory», a *Antipode*, 7, pp. 9-21. Trad. cast. «La geografía de la acumulación capitalista: una reconstrucción de la teoría marxista», a *Documents d'Anàlisi Metodològica en Geografia*, 1, 1978, pp.
- (1975): *The urban experience*, Oxford: Blackwell.
- (1989a): *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change*, Oxford: Blackwell.
- (1989b): «From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism», a *Geografiska Annaler, Series B*, 71(1), pp. 3-18.
- (1990): «Between space and time: reflections on the geographical imagination», a *Annals of the Association of American Geographers*, 80(3), pp. 3-18.
- MARTIN, R. i ROWTHORN, B. (Eds.) (1986): *The geography of deindustrialisation*, London: MacMillan.
- MASSEY, D. (1984): *Spatial divisions of labour: social structures and the geography of production*, London: MacMillan.
- (1990): «L'estudi de localitats en geografia regional», a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 21, pp. 73-88.
- MASSEY, D. i ALLEN, J. (Eds.) (1988): *Uneven redevelopment: cities and regions in transition*, London: Hodder i Stoughton.
- PEET, R. i THRIFT, N. (Eds.) (1989): *New models in geography: The political-economy perspective*, London: Unwin Hyman, 2 vol.
- PUDUP, M.B. (1988): «Arguments within regional geography», a *Progress in Human Geography*, 12(3), pp. 369-390.
- RIERA, P. (1984): «Notes sobre "Die zentrale Orte in Süddeutschland" de Walter Christaller», a *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 5, pp. 179-190.
- SCOTT, A.J. i STORPER, M. (Eds.) (1986): *Production work, territory: the geographical anatomy of industrial capitalism*, Boston: Allen i Unwin.

- STORPER, M. i SCOTT, A.J. (1989): «The geographical foundations and social regulation of flexible production complexes», a Wolch, J. i DEAR, M. (Eds.) *The power of geography: how territory shapes social life*, Boston: Unwin i Hyman, pp. 21-40.
- STORPER, M. i WALKER, R. (1989): *The capitalist imperative: territory, technology, and industrial growth*, New York: Blackwell.
- THRIFT, N. (1989): «New models of The city», a PEET, R. i THRIFT, N. (Eds.): *New models in geography: the political-economy perspective*, London: Unwin Hyman, vol. II, pp. 43-54.
- (1990): «For a new regional geography I», a *Progress in Human Geography*, 14(2), pp. 272-280.
- VIEILLE, P. (1974): «L'espace global du capitalisme d'organisation», a *Espaces et Sociétés*, 12, pp.
- WALKER, R. i STORPER, M. (1981): «Capital and industrial location» a *Progress in Human Geography*, 5(4), pp. 473-509. Trad. cast., «Capital y localización industrial», a *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 8-9, pp. 203-244.
- WOLCH, J. i DEAR, M. (Eds) : *The power of geography: how territory shapes social life*, Boston: Unwin & Hyman.